

## SUBSTANTIIVIDE ATRIBUTIIVSEST TARVITAMISEST JA SELLE VASTASTIKUSTEST SUHETEST ADJEKTIIVIDE KATEGOORIAAGA INGLISE KEELES

O. Mutt

Võõrkeelte kateeder

Anglistide tähelepanu nii Nõukogude Liidus kui ka välismaal on juba aastakümneid kõitnud küsimus eriliste, inglise keelele väga iseloomulike moodustiste, nagu näit. *stone wall, gold ring, morning walk, London fog* olemusest. Erialases kirjanduses tuntakse probleemi nn. *stone wall* probleemina. Küsimuse tuum on selles, milleks tuleb pidada sõnaliikide seisukohalt niisuguste moodustiste esimest komponenti. On ilmne, et toodud näidetes *stone, gold, morning* ja *London* kirjeldavad ja täpsustavad vastavalt neile järgnevaid sõnu. Spetsialistide seas ei ole aga ühist arvamust selle kohta, kas niisuguseid esimesi komponente pidada adjektiivideks või substantiivideks atribuudi funktsioonis või koguni substantiivtüvedeks liitsõna koosseisus.<sup>1</sup> Vastusest sellele küsimusele oleneb aga, kas meie käsitleme niisuguseid moodustisi liitsõnadena või vabade atributiivsete sõnaühenditena.

Võrdlemine lähemate ja kaugemate sugulaskeeltega näitab, et vaadeldavad moodustised on spetsiifilised inglise keelele. Teistes indo-euroopa keeltes tarvitatakse nende asemel harilikult kas substantiivseid liitsõnu, adjektiivist ja substantiivist koosnevaid ühendeid või mitmesuguseid prepositsionaaltäienditega ühendeid (vrd. näiteks saksa keeles *Steinwand, Steinmauer*, rootsi *stenmur*, hollandi *steenwand*, vene *каменная стена*, prantsuse *mur de pierre* jne.).

Teistesse keelkondadesse kuuluvates keeltes esineb inglise keelega analoogilisi nähtusi substantiivide ja adjektiivide eristamise

---

<sup>1</sup> Ülevaate erinevatest seisukohtadest selles küsimuses annab A. I. Smirnitiski ja O. S. Ahmanova ühine artikkel «Образования типа *stone wall, speech sound* в английском языке», Доклады и сообщения Ин-та языкознания АН СССР, № 2, 1952. Vt. samuti probleemi käsitlust ja viiteid kirjandusele järgmistes teostes: Б. А. Ильиш, Современный английский язык, М. 1948, lk. 81—83, 300—302; O. Jespersen, A Modern English Grammar, Heidelberg 1922, Part II, lk. 310—330; H. Koziol, Handbuch der englischen Wortbildungslehre, Heidelberg 1937, lk. 45—47, 202 jj.

raskuste ning nende paralleelse atributiivse tarvitamise alal näiteks mongoli keeltes<sup>2</sup>, mõnes türgi-tatari keeles, samojeedi rahvaste keeltes, soome-ugri keelte alal mordva keeltes ja väheamas ulatuses ungari keeles. Vrd. näiteks baškiiri *тимер юл* = raudtee (*тимер* = 1) raud, 2) tehtud rauast või rauataoline); usbeki *тош кўприк* = kivisild (*тош* = 1) kivi, 2) kivist tehtud või kivitaoline)<sup>3</sup>; ersa-mordva *чопода* = 1) külm (sb.), 2) külm (adj.)<sup>4</sup>; ungari *ezüst kanal* = hõbelusikas. (*ezüst* = hõbe, antud atributiivses ühendis hõbedast tehtud, hõbeda sarnane)<sup>5</sup>.

Raskused inglise keeles nii harilike *stone wall* tüüpi moodustiste analüüsimisel on tingitud eeskätt järgmistest asjaoludest.

1. Uus-inglise keeles on adjektiivide morfoloogia äärmiselt lihtsustunud. Inglise keel on läinud kaugemale kui teised germaani keeled selles mõttes, et inglise adjektiiv ei ühildu oma põhisõnaga ei arvus, soos ega käändes. Selle tulemusena võivad nii substantiivid kui ka adjektiivid inglise keeles olla tüvekujulised, ja keeles on hulk homonüümseid substantiive ja adjektiive, näiteks *arch*, *chief*, *choice*, *dainty*, *damp*, *game*, *light*, *mean*, *proof*, *right*, *weird* jne.<sup>6</sup>

Morfoloogiliste ja derivatsiooniliste tunnuste sagedase puudumise tõttu on kahe sõnaliigi eristamisel tihti ainsaiks kriteeriumideks vastavate sõnade süntaktiline funktsioon ja semantika.

2. Inglise keeles ei heida ortograafia usaldusväärset valgust vaadeldavate moodustiste iseloomule. Hoolimata korduvaist sellekohaste katseist ei ole inglise keeles senini suudetud lahendada nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamisega seotud küsimusi. Olukord sel alal on tõesti kaootiline ja võrreldav oma ebajärjekindlusest inglise ortograafia ja foneetilise süsteemi mittevastavusega. Vanemais tekstides ja veel tänapäevalgi avaldatud kirjutistes võib sageli leida sama sõnaühendit või liitsõna kokkukirjutatuna, sidekriipsuga või koguni lahkukirjutatuna olenevalt kirjutaja isiklikust maitsest.

Olukorras, kus vormiliste tunnuste põhjal on sageli võimatu otsustada, kas on tegemist adjektiivide või substantiividega, ja kus on võimatu sõnade kokku- või lahkukirjutamisest järeldada, kas vastav moodustis on liitsõna või sõnaühend, on arusaadavalt raske ilma

<sup>2</sup> Д. А. Алексеев, Именные части речи в монгольских языках, «Вопросы языкознания», № 3, 1955, lk. 35 jj.

<sup>3</sup> Г. Д. Санжеев, Сравнительная грамматика монгольских языков, М. 1953, т. I, lk. 124 jj.

<sup>4</sup> Вt. А. Е. Шестакова, Образование существительных и прилагательных от именных основ в мордовских языках, автореферат канд. дисс., М. 1952, lk. 11.

<sup>5</sup> Вt. И. Балашша, Венгерский язык (перевод с венгерского), М. 1951, lk. 96 jj.

<sup>6</sup> Antud näidete puhul on tegemist substantiivide adjektiviseerimisega. Nendest sõnadest on võimalik moodustada võrdlusastmeid, näiteks *cheaper*, *choicest* jne. Vrd. eesti keeles *koerem* poiss, *sandim* lugu jne. Tuleb märkida, et homonüümsete adjektiivide ja substantiivide eristamist inglise keeles raskendab see, et nn. relatiivseil adjektiividel puudub komparatsioon.

eelneva põhjaliku uurimiseta midagi ütelda *stone wall* tüüpi moodustiste iseloomu kohta.

Kuid isegi pikemad spetsiaalsed uurimised ei ole antud küsimusse toonud täielikku selgust. Anglistide seas valitsevad ikka veel otse diametraalselt vastupidised seisukohad, mida kaitstakse mõnikord üsna ägedalt. Võidakse õigustatult küsida, kas probleem on seda väärt, et temale nii palju aega kulutada. Kas ei ole võib-olla enam-vähem ükskõik, milleks niisugustes ühendites pidada esimest komponenti?

Lähemal vaatlemisel ei ole nn. *stone wall* probleem sugugi kõrvalise tähtsusega, vaid teoreetiliselt küllaltki huvitav inglise keele morfoloogia, süntaksi, semasioloogia kui ka uute sõnade moodustamise seisukohalt. Nii aitab selle käsitlemine selgitada substantiivide ja adjektiivide kui sõnaliikide piiritlemise ja vahekordade küsimusi. Vaadeldavate moodustiste levimine uus-inglise keeles on seotud oluliste nihkumistega atributiivsete suhete väljendamise võimaluste alal. Niisuguste ühendite rohkearvulisel esinemisel on olnud ulatuslik mõju inglise sõnavara koosseisule adjektiivide tuletusliidete produktiivsuse piiramise ja mitmete adjektiivide tähenduse muutmise või vastavate adjektiivide sõnavarast väljatõrjumise näol.

Praktilisest küljest, eriti inglise keele kui võõrkeele õpetamise seisukohalt on äärmiselt oluline, et grammatikais, õpikuis ja sõnaraamatuis asutaks vaadeldavate moodustiste analüüsimisel ühisele seisukohale ja lõpetataks seni kestnud segadus, kus näiteks ühes õpikus nimetatakse esimesi komponente adjektiivideks, teises substantiivideks või millekski muuks. Et küsimus kerkib üles ja nõuab lahendamist inglise keele õppimise kõige varasemas järgus, seda teab igaüks, kes inglise keelega on mõnevõrra tuttav.

Kodanlikud anglistid piirduvad oma käsitluses tavaliselt vaid vaadeldavate moodustiste esimeste komponentide iseloomu morfoloogilise analüüsiga ega vaatle küsimust laiemalt liitsõnade ja sõnaühendite seisukohalt. Nendele üldiselt omase meetoodilise küündimatus tõttu ei ole kodanlikel anglistidel õnnestunud leida küsimusele rahuldavat lahendust.

Nõukogude spetsialistid inglise keele alal on viimaste aastate jooksul hakanud eriti intensiivselt tegelema *stone wall* tüüpi moodustistega. Selle küsimuse kohta on avaldatud mitu artiklit ja kirjutatud paar kandidaadidissertatsiooni.<sup>7</sup> Toetudes eesrindliku nõukogude keeleteaduse saavutustele on meie anglistid käsitlenud küsimust väga mitmekülgsest ja arvestanud selle seoseid ja suhteid keele teiste nähtustega. Erilise saavutusena tuleb märkida, et vaadeldavale materjalile on hakatud lähenema diferentseeritult, erista-

---

<sup>7</sup> И. Д. Гербац, Семантика препозитивных атрибутов в современном английском языке, ЛГУ, Л. 1947; Е. И. Чапник, Атрибутивные сочетания типа *stone wall* в современном английском языке, 1 МГПИИЯ, М. 1953.

des seni enam-vähem homogeenseks peetud moodustiste massis üksikuid alaliike.<sup>8</sup>

Suurt huvi oma põhjalikkuse ja leidlikkuse poolest pakub Moskva Riikliku Ülikooli prof. A. I. Smirnitski ja dots. O. S. Ahmanova lahendus, mille järgi antud moodustised on inglise keelele spetsiifilised nn. mittestabiilsed liitsõnad, mis võivad kergesti laguneda ja muutuda sõnaühenditeks selle tõttu, et inglise keele struktuuri tingimustes võib substantiivtüvesid, mis moodustavad liitsõnade esimesi komponente, kergesti pidada ajutise konversiooni teel saadud adjektiivideks. Vaadeldavad moodustised on nagu ebastabiilse tasakaalu seisundis. Olenevalt olukorrast võib neid vastavas kontekstis käsitleda kord kui liitsõnu, kord kui vabu sõnaühendeid.

Ühes hilisemas kirjutuses arendab dots. Ahmanova edasi teooriat nn. ebastabiilseist ehk neutraalset tüüpi liitsõnadest inglise keeles ja on tõepoolest suutnud sellega seletada paljusid *stone wall* moodustistega seotud küsimusi.<sup>9</sup> Käesoleva artikli autorile näib aga tema poolt teostatud uurimuse põhjal<sup>10</sup>, et dots. Ahmanova on liialdanud ebastabiilsete liitsõnade teooria edasiarendamisel. Olles mõjutatud skandinaavia keelte ja saksa keele eeskujust, peab dots. Ahmanova liitsõnadeks mitmeid ilmseid sõnaühendeid, nagu *insurance company*, *summer vacation place*, *Steam Locomotive Research Institute* jne. Pole küllaldast alust väita, et esimesed komponendid vaadeldavais moodustistes võivad olla ainult kas substantiivtüved või siis ajutise konversiooni teel saadud adjektiivid. Näha ainult niisuguseid alternatiive tähendab läheneda inglise keelele teiste keelte mõõdupuuga. Tuleb arvestada inglise keele struktuuri omapära ja uus-inglise keeles väljakujunenud võimalust kasutada substantiive nn. prepositiivsete täienditena vabades sõnaühendites.

Substantiiv esineb normaalselt inglise keele lauses nagu teisteski keeltes subjekti süntaktilises funktsioonis. Selle primaarse funktsiooni kõrval on substantiivil sekundaarsed funktsioonid objekti, predikaatiivi ja atribuudi näol. Täiendi funktsioonis võib ta seista kas possessiivkäändes (*the bank's door*) või olla ühendatud põhisõnaga prepositsiooni abil (*the door of the bank, a conference on oil*). Traditsioonilise vaate kohaselt, mida esindab ka dots.

<sup>8</sup> Traditsiooniline nimetus „*stone wall problem*” pole tegelikult päris täpne, kuna *stone wall*, *silver spoon*, *silk dress* taolised ühendid (mille esimene komponent on materjali nimetus!) moodustavad vaid ühe tüüpi niisuguseid atribuutivseid ühendeid. Võrreldagu struktuurilisi ja süntaktilisi erinevusi järgmistes näidetes: *five-ton truck*, *the London Daily Worker*, *arms drive*, *NATO general*, *foreign language teaching*, *heads-of-government meeting* jne.

<sup>9</sup> О. С. Ахманова, К вопросу об отличии сложных слов от фразеологических единиц, Труды института языкознания АН СССР, т. IV, 1954.

<sup>10</sup> Kandidaadidissertatsioon „A Contribution to the Historical Study of the Attributive Use of Substantives in English”, Tartu 1955. (Dissertatsiooni käsikiri on Tartu Riikliku Ülikooli võõrkeelte kateedris.)

Ahmanova, võib üldkäändes substantiiv inglise keeles olla täiendiks teisele substantiivile ainult prepositsiooni vahendusel.<sup>11</sup> Meie arvates on aga uus-inglise keeles igal üldkäändes substantiivil potentsiaalne võime funktsioneerida nn. prepositiivse atribuudina, s. o. seistes üldkäändes oma põhisõna ees.<sup>12</sup>

Selle tõenduseks, et meid huvitavad esimesed komponendid ei ole substantiivtüved ega adjektiivid, võib tuua fakti, et atribuutiivse komponendina võivad esineda ja esinevad tegelikus keeletarvituses üha sagedamini substantiivid üldkäände mitmuses. *Pluralia tantum*'i juhtumite kõrval (*arms drive, goods train, sweets ration* jne.) võib kohata ka harilikke mitmusekujulisi esimesi komponente (*plains Indians, food products company, war materials embargo, repairs shop, narcotics ring, Geneva heads of government conference* jne. Niisugused juhtumid ei või olla ilmselt ei substantiivtüved ega ka adjektiivid, sest viimased on inglise keeles muutumatud. Tuleb järeldada, et inglise keeles on vähemalt mõnedel juhtumitel võimalik, et üldkäändes substantiivi kasutatakse prepositiivse täiendina. See tähendab aga, et ühendid, milles esinevad niisugused atribuutiivselt tarvitataavad substantiivid, kujutavad endast vabu sõnaühendeid.

Sagedasel kasutamisel võivad prepositiivsete substantiivtäienditega ühendid muutuda püsivateks ühenditeks ja lõpuks liitsõnadeks (näiteks *railway station, cannon ball, log cabin*, jne.<sup>13</sup>). Teiselt poolt võivad mõned niisugused atribuutiivsed substantiivid aja jooksul adjektiviseeruda. See toimus kesk-inglise perioodil näiteks substantiividega *cheap, chief, choice, dainty, square, violet*; varasel uus-inglise perioodil substantiividega *damp, level, moot, proof* ja mitme teisega. Täielikku adjektiviseerumist tõendab nende sõnade üsna tavaline tarvitamine kas komparatiivis või superlatiivis ja samuti predikatiivselt.

Seda, kuidas tekkis võimalus kasutada substantiive prepositiivse atribuudi funktsioonis, saab jälgida keele ajaloos. Vastav võimalus kujunes välja kooskõlas inglise keele üldiste arenemistendentsidega. Peamised tegurid, mis vastastikusel tingituses ja kokkulangevuses soodustasid substantiivide tarvitamist prepositiivsete täienditena, on järgmised:

1. Käänete arvu kahanemine ja sõnalõpus asuvate rõhuta vokaalide reduktsioon, mis viisid kesk-inglise perioodi lõpuks (15. saj. lõpp) selleni, et substantiiv ainsuse üldkäändes ja adjek-

<sup>11</sup> O. S. Ahmanova, op. cit., lk. 55.

<sup>12</sup> Allpool nimetatakse vaadeldavaid üldkäändes esinevaid substantiivseid täiendeid lühiduse huvides prepositiivseks substantiivtäienditeks, mis ei ole küll päris täpne, sest ka possessiivkäändes seisvat substantiivi võib tarvitada prepositiivse täiendina.

<sup>13</sup> Liitsõnade ja sõnaühendite eristamisel inglise keeles ei ole semantiline ja vormiline kriteerium oma subjektiivse iseloomu tõttu alati usaldusväärne. Еnam abi on vastavate moodustiste kasutamissageduse ja rõhuolude uurimisest, millele on seni pööratud vähem tähelepanu. Vt. E. A. Гликina, Ударение в сложных существительных и прилагательных английского языка, «Иностранные языки в школе», № 3, 1955.

tiiv võisid vormilt kokku langeda, olles mõlemad substantiivtüve-  
kujulised.

2. Seoses fleksioonilõppude äralangemisega kujunes kesk-inglise perioodil välja kindel sõnade järjekord lauses, mis muutus äärmiselt tähtsaks sõnadevaheliste grammatiliste suhete väljendamise vahendiks inglise keeles. Inglise keele sõnajärjestuse kohaselt seisab omadussõnaline täiend peaaegu eranditult oma põhisõna ees. Et adjektiiv- ja substantiivi eristamiseks vormilisi tunnuseid sageli ei olnud, tekkisid eeldused substantiivide kasutamiseks täienditena põhisõna ees.

3. Inglise keeles kui tüüpilises germaani keeles esineb vana- ja kesk-inglise perioodil väga rohkearvuliselt mitmesuguseid tüvelitutumisel saadud liitsubstantiive, mille esimene komponent, substantiivtüvi, on täiendiks teisele komponendile (näit. v.-ingl.<sup>14</sup> *goldhord, heafodmann, riþtīma*; k.-ingl. *gramerscole, burpetonge, shipman* jne.).

4. Eeskätt substantiivsete liitsõnade rohkusest tingituna oli adjektiivide arv vana- ja kesk-inglise keeles nagu teisteski germaani keeltes suhteliselt väike. Eriti vähe oli nn. relatiivseid adjektiive, s. o. adjektiive, mis tähistavad omadusi, kvaliteete antud asja või nähtuse suhte kaudu teise asja või nähtusega (näit. *wooden, golden, rainy*), mitte aga vahetult oma leksikaalse tähenduse kaudu (nn. kvalitatiivsed adjektiivid, näit. *large, good, honest* jne.).

Seoses ühiskondliku korra muutumisega, tootmise arenemisega, kultuuri ja teaduse arenemisega, inimese tunnetamistöö edusammudega tekkis vajadus väljendada mitmesuguste seni tundmatute asjade ja nähtuste omadusi ja vastastikuseid suhteid. Rohke adjektiivide laenamine teistest keeltest kui ka nende moodustamine tuletusliidete abil ei rahuldanud nõudmist atributiivsete suhete väljendamise võimaluste järele. Oli tarvis välja arendada keele enda väljendusvahendeid, et tähistada uusi mõisteid.

Keele põhielementide edasiarendamise ja täiustamise, uue struktuuri elementide järkjärgulise ja pikaajalise kogunemise käigus arenes kesk-inglise ja varasel uus-inglise perioodil välja atributiivsete suhete väljendamise analüütilist laadi võimalus — substantiivide tarvitamine prepositiivsete täienditena. Esimestena hakati selles funktsioonis tarvitama neid substantiive, mis olid selleks semantiliselt eriti sobivad, nagu mitmesuguste materjalide ja ainete nimetused.

Substantiivide atributiivne tarvitamine on eeskätt süntaktiline nähtus. Ühenduses sellega, et ta on muutunud üheks peamiseks uute atributiivsete suhete väljendamise viisiks uus-inglise keeles, on toimunud tunduvad nihked teiste sellekohaste võimaluste osatähtsuse alal. Välja arvatud prepositsionaaltäiendid, on need (näit. derivat-

---

<sup>14</sup> Käesolevas artiklis kasutatakse järgmisi lühendeid: v.-ingl. — vana-  
inglise, k.-ingl. — kesk-inglise, u.-ingl. — uus-inglise, k.-ül.-sks. — kesk-ülem-  
saksa, u.-ül.-sks. — uus-ülemsaksa.

siooni teel saadud adjektiivid; substantiivid possessiivkäandes) muutunud suhteliselt vähem tähtsaks.

Prepositiivsete substantiivtäiendite domineerivaks muutumises on võimalik näha tendentsi tüpiseerimise poole atributiivsete suhete väljendamise alal. Uus-inglise keele erilise struktuuri tingimustes võib tähele panna kindlat tüüpi nn. prepositiivse täiendi väljakujunemist. Tavaliselt esineb niisuguse täiendina kas adjektiiv või substantiiv, kuid täiesti mõeldav on ka mõnesse teise sõnaliiki kuuluva sõna (näit. adverbi või arvsõna), sõnalühendi, sõnaühendi või terve lause ja koguni liit- või põimlause tarvitamine atributiivselt, näit.: *the 8.15 train, the above remark, the then government, a T. U. meeting, a ne'er-do-well fellow, a do-as-I-tell-you-or-get-out-of-my-house sort of father* jne.

Mitmed niisugused juhtumid on küll erilise stilistilise varjundiga, kuid nende sagenev esinemine kirjakeeles viitab sellele, et tänapäeva inglise keeles on kujunemas tegelikult piiramatul võimalusel tarvitada artikli või muu määrava sõna ja vastava põhisõna vahele asetatuna ükskõik missuguseid sõnu või nende ühendeid täiendi funktsioonis. See võimalus on kahtlemata inglise keele väljendusvahendite täiustumise nähtus, sest sel teel võib keel edasi anda kõige mitmekesisemaid tähendusvarjundeid.<sup>15</sup>

Keel on äärmiselt keeruline nähtus, mille eri küljed on tihedas vastastikususes seoses ja tingituses. See üldtuntud tõde ilmneb täiel määral inglise substantiivide atributiivse tarvitamise väljakujunemisel, kus muutused süntaksi alal kutsusid esile ulatuslikke nihkeid sõnavara koosseisu, olemasolevate sõnade semantika ja uute sõnade moodustamise võimaluste alal. Käesolevas kirjutises ei ole võimalik käsitleda substantiivide atributiivse tarvitamise leviku kõiki kajastusi inglise keele struktuuris. Täiesti kõrvale jätame süntaktilise külje ja vaatleme järgnevalt mõningaid adjektiivide ja prepositiivsete substantiivtäiendite konkurentsisist tingitud nähtusi sõnavara koosseisu, uute sõnade moodustamise ja sõnade tähenduse muutuste alal.

\*

Nimetasime tegurite hulgas, mis soodustasid substantiivide atributiivse tarvitamise väljakujunemist ja levikut, asjaolu, et vana- ja kesk-inglise keeles oli paljude nimisõnaliste liitsõnade olemasolu juures suhteliselt vähe adjektiive. Adjektiivide osatähtsus tänapäeva keeles on veelgi vähem.<sup>16</sup> Uusi atributiivseid suhteid

<sup>15</sup> Sageli on võimalik prepositiivset substantiivtäiendit mitmeti mõista. Nii võib näiteks *a Darwin lecture* olla 1) loeng Darwini ettekandes, 2) loeng Darwini kohta, 3) loeng, mille perioodiliseks korraldamiseks Darwin jättis testamendiga teatud summa raha jne.; *a paper boy* võib tähendada 1) ajalehemüüjat poissi, 2) paberist väljalõigatud poisikuju jne. Tavaliselt aitab kontekst niisugustel juhtudel tähendust konkretiseerida.

<sup>16</sup> Vt. B. A. Iljiš, op. cit., lk. 133; O. Jespersen, *Growth and Structure of the English Language*, Leipzig 1919, lk. 130; Ph. Aronstein, *Englische Stilistik*, Berlin 1924, lk. 35 jj.

eelistatakse kaasaegses keeles edasi anda prepositiivsete substantiivtäiendite, mitte aga selleks otstarbeks tuletatud uute adjektiivide abil. Võib ütelda, et prepositiivsed substantiivtäiendid täidavad uus-inglise keeles umbes sama osa puuduvate adjektiivide asendamisel, mida liitsubstantiivide esimesed, s. o. atributiivsed komponendid täitsid vana-inglise perioodil. Sellest, et uus-inglise sõnavara on suhteliselt vaene adjektiivide osas, annab mõninga ettekujutuse see, kuidas inglise keelde tõlgitakse eesti keele omadussõnu, näit.: *massiline* (osavõtt) — *mass* (participation); *rekordiline* (saak) — *record* (harvest); *riiklik* (ülikool) — *state university*; (kõrge-)kvaliteediline (kaup) — (high) *quality* (goods); *parteiline* (ülesanne) — *party* (task); *talvine* (õhtu) — *winter* (evening) jne.

Võrdlus eesti keelega ei too inglise keele vaesust adjektiivide alal küllalt eredalt esile, sest eesti keeles on tavaline inglise substantiivide atributiivset tarvitamist mõnevõrra meenutav substantiivtõvede kasutamine atributiivsete komponentidena liitsubstantiivides. Võrreldes uus-inglise keelt adjektiivide poolest rikka vene keelega ilmneb inglise keele kehvus selle sõnaliigi alal (näit. авторский, агитмассовый, базарный, бальный, банный, майский, спортивный, танцевальный, утренний, фабричный jne. tõlkimiseks puuduvad inglise keeles üldtarvitatavad adjektiivid). Ka teiste tänapäeva germaani keeltega võrreldes, kuigi neis on üldse suhteliselt vähe omadussõnu, on inglise keeles adjektiive vähem.

Adjektiivide arvu suhtelisest tagasihoidlikkusest ei tohi järeldada, et adjektiivi kategooria kui selline inglise keeles hääbuks. Tänapäeva inglise keeles tarvitatakse rohkesti tüvekujulisi lihtadjektiive, nagu *rich*, *poor*, *wide*, *thin*, *fine*, *white* jne., kui ka mitmesuguste liidete abil tuletatud omadussõnu, näit. *careless*, *healthy*, *dangerous*, *beautiful* jne., mis oma stabiilsuse ja tähenduse tõttu kuuluvad kindlalt inglise keele sõnavara põhifondi.

Ei ole õige järeldada ka, et inglise keeles ei moodustata enam uusi adjektiive. Atributiivselt tarvitatavatest substantiividest on uus-inglise perioodil adjektiviseerunud näit. *game*, *moot*, *proof*, *hangdog*, *shoddy* ja mitmed teised. Oma produktiivsuse igapäevases tarvituses on säilitanud pool tosinat adjektiive tuletavat sufiksit nagu *-less*, *-ed*, *-y*, *-ish*, *-ic* (teadusliku terminoloogia alal on produktiivseid tuletusliiteid tublisti rohkem).<sup>17</sup> Üksikuid uusi adjektiive moodustatakse ikka veel ka sõnade liitmise teel, näit. *peace-loving*, *front-ranking* (= eesrindlik), *trigger-happy* (= sõnasõnal — 'päästiku-õnnelik', s. o. agressiivne, provokaatorlik, liiga kergesti relva kasutav, näit. politseinike, piirivalvurite, lendurite jne. kohta).

<sup>17</sup> Siinkohal võiks nimetada niisuguseid populaarseid tuletatud adjektiive nagu *atomic* ja *supersonic* (= heli levimiskiirust ületav, näit. *supersonic speed*, *flight* jne.), mida kasutatakse reklaamis ja kõnekeeles 'kõige uuema', 'ülimoodsa' või 'väga efektiivse' tähenduses, näiteks *an atomic washing-machine*, *a supersonic football match* jne.

Kuigi uus-inglise keeles ei ole mingit alust kõnelda adjektiivivi väljasuremisest või substantiivi ja adjektiivivi kui sõnaliikide ühtesulamisest, võime siiski täheldada adjektiivide relatiivse arvu vähenemist inglise keele sõnavaras tervikuna. Rääkides substantiivide atribuutivse tarvitamise mõjust uus-inglise sõnavarale, peab rõhutama järgmisi asjaolusid:

1) enamikul juhtumel, kui on tarvis iseloomustada mingit asja või nähtust uuest küljest või iseloomustada hoopis uut asja või nähtust, ei looda uus-inglise keeles selleks uut adjektiivivi, vaid rakendatakse substantiivi prepositiivse täiendina; 2) inglise keeles puuduvad mitmed adjektiivide liigid, mis esinevad teistes keeltes. Niisuguste puuduvate adjektiivide aset täitsid vana-inglise perioodil liitsõnade täiendeleendid; uus-inglise perioodil aga kasutatakse nende asemel kas eessõnalisi või prepositiivseid substantiivtäiendeid.

On võimalik eristada rida kvaliteetide ja omaduste tüüpe, mille väljendamiseks inglise keeles puuduvad üldkasutatavad adjektiivid või need on esindatud vaid lünklikult ja mida inglise keeles antakse harilikult edasi substantiivtäiendite abil. Mitmed atribuutivselt kasutatavate substantiivide semantilised rühmad pärinevad keele varasemaist perioodidest ja nende baasil arenes aja jooksul välja substantiivide tarvitamine prepositiivsete täienditena selles ulatuses, nagu me seda näeme tänapäeva keeles.

Tähtsamate niisuguste semantiliste rühmade hulka kuuluvad järgmised, kus substantiivid väljendavad:

1) mitmesuguseid ajalisi suhteid, näit. *morning walk, midnight conversation, Sunday visit, November afternoon, winter month*;

2) ruumilisi suhteid, asukohta, suunda, päritolu jne., näit. *city apartment, home journey, country excursion, London theatre, Moscow letter*;

3) materjali või ainet, millest põhisõnaga tähistatav ese on kas tervikuna või osaliselt tehtud, näit. *stone bridge, silk kerchief, leather shoes, glass door*;

4) materjali, ainet, eset, elusolendit või nähtust, millega põhisõnaga tähistatav asi või nähtus sarnaneb mingi silmapaistva tunnuse või omaduse põhjal. See rühm on väga arvukas ja temas on võimalik (nagu ka teiste rühmade puhul) eristada palju alaliike. Keeleajalooliselt vanimaid prepositiivsete substantiivtäiendite grupe moodustavad näiteks a) värvust tähistavad substantiivid (*silver moon, amber sky, hazel hair, ruby lips* jne.), b) substantiivide metafoorilised (väliskuju sarnasusel või muul tunnusel põhinevad) tarvitamisjuhtumid (*giant tree, dwarf shrub, midget car, toothbrush moustache* jne.).

Vaadeldavate semantiliste rühmade hulka tuleks arvata ka juhtumid, kus substantiivtäiend väljendab:

5) suurust, pikkust, kaalu (tavaliselt koos eelneva täpsustava arvsõnaga), näit. *a three-story building, five-ton truck, two-mile walk*.

Ka teistes tänapäeva germaani keeltes puuduvad sageli adjektiivid nimetatud omaduste ja suhete tähistamiseks. Neid väljendatakse teiste vahenditega, näiteks kas liitsõnade koosseisu kuuluvate täiendelementide või prepositsionaaltäiendite abil. Nii ei ole rootsi keeles peaaegu üldse adjektiive, mis tähistaksid materjali, millest mingi asi on tehtud, ega ka niisuguseid, mis viitaksid eesmärgile, milleks vastav ese on määratud, näit. *stenhus* 'kivimaja' või *ett hus av sten, en glasburk* 'klaaspurk', *en sportdräkt* 'spordidress' jne.<sup>18</sup> Samuti näeme saksa keeles, et sageli ei ole võimalik tuletada teatud substantiivtüvest omadussõna, kuid antud tüvi võib esineda liitsõnas täiendkomponendina, näit. *Frühlingstag, Feldarbeit, Schreibtisch, Tanzsaal, Tanzmusik* jne.<sup>19</sup>

Erilist huvi inglise õigekeelsuse seisukohalt ja tunduvat praktilist tähtsust inglise keele võõrkeelena õppijatele omavad need juhtumid, kus keeles on toimunud tähenduslik diferentseerumine keele sõnavaras oleva adjektiivi ja sünonüümse või varem sünonüümiks olnud atributiivselt tarvitatava substantiivi vahel.

Adjektiivide ja neile vastavate prepositiivsete täienditena kasutatavate substantiivide vastastikuste suhete alal on võimalik eristada järgmisi peamisi juhtumeid:

1) atributiivne substantiiv on vastava omadussõna rahvuskeele sõnavarast välja tõrjunud;

2) atributiivset substantiivi ja vastavat adjektiivi tarvitatakse rahvuskeeles paralleelselt eri tähendusvarjundiga või neid kasutatakse eri stiilides, s. t. nad moodustavad kas ideograafiliste või stilistiliste sünonüümide paare;

3) atributiivse substantiivi ja samatüvelise adjektiivi tähendus on kujunenud hoopis erinevaks.

Vaatleme alljärgnevalt neid peamisi võimalusi eraldi.

\*

Neid juhtumeid, kus on toimunud adjektiivi täielik väljatõrjumine täiendi funktsioonis kasutatava substantiivi poolt, on suhteliselt vähe. Tavalisem on, et prepositiivse substantiivtäiendi tarvitamise tõttu on järk-järgult kitsenenud adjektiivi kasutamissfäär.

Aja jooksul on siiski sel põhjusel käibelt kadunud rida omadussõnu. Inglise keeles tarvitatakse varasest kesk-inglise perioodist saadik geograafilisi pärisnimesid prepositiivsete täienditena. Mit-

<sup>18</sup> Vt. С. С. Маслова - Лашанская, Шведский язык, т. I, Ленинград 1953, lk. 143.

<sup>19</sup> Uus-ülemsaksa keeles on liitnimisõnade substantiivtüvelised täiendelementid paljudel juhtumitel välja tõrjunud samadest substantiivtüvedest tuletatud relatiivseid adjektiive, näit. k.-ül.-sks. *geburtlicher tag* — u.-ül.-sks. *Geburtstag*; k.-ül.-sks. *winterlicher zīt* — u.-ül.-sks. *Winterzeit* jne. Vrd. В. М. Жирмунский, О внутренних законах развития немецкого языка, Доклады и сообщения института языкознания АН СССР, № 5, 1953, lk. 95; М. Д. Степанова, Словообразование в современном немецком языке, М. 1953, lk. 211.

meid varem tarvitusel olnud kohanimedest tuletatud adjektiivide ei tarvitata enam tänapäeva keeles, näit. k.-ingl. *lundenissce folk* (Anglo-Saxon Chronicle, sissekanne 1140. a. all) — u.-ingl. *London people*; k.-ingl. *flaundryssh beuere hat* (C. Chaucer, Canterbury Tales, Prologue l. 272) — u.-ingl. *Flanders beaver hat* jne.<sup>20</sup>

Prepositiivsete substantiivtäiendite järjest laialdasema tarvitamisega on seletatav vanemas keeles väga rohkearvuliste *-(e)n-lõpuliste* materjali tähistavate omadussõnade järkjärguline kadumine. Tänapäeva inglise rahvuskeeles tarvitatakse veel ainult mõnd üksikut niisugust adjektiivi, näit. *earthern, golden, woollen, wooden* (kõnekeeles kuuleb sageli prepositiivseid substantiivtäiendeid *gold, wool, wood*), kuna enamik, näit. *wheaten, oaten, ashen, birchen, beechen, hempen, flaxen, waxen, leaden, silvern* jne. on iganenud. Viimati loetletud sõnad püsivad veel vaid murdeti, luulekeeles, kirja-keele kõrgemas stiilis ja mõnedes vanasõnades ning kõnekäändudes, näit. *speech is silvern* (ka *silver*), *silence is golden*.

Huvi pakub metallinimetusest *gold* sufiksi *-en* abil tuletatud adjektiivi *golden* võistlus vastava prepositiivse substantiivtäiendiga. Tänapäeva keeles võib tähele panna, et adjektiivi '*golden*' kasutatakse eeskätt üle kantud, piltlikus tähenduses, substantiivi *gold* aga atribuudina otseses tähenduses. Võrreldagu näit. *a gold watch* = *a watch of gold*, s. o. kuld kell, aga *golden daffodils* = kullavärvi nartsissid; *a coal mine may be a golden mine*, s. o. väärtuslik, tulutoov, kus *a golden mine* ei ole asendatav ühendiga *gold mine*. Sama vahetegemine otsese ja üle kantud tähenduse vahel esineb ka mõne teise sõnapaari, näit. *brass* — *brazen*, *lead* — *leaden*, *leather* — *leathern* puhul, vrd. *a brazen behaviour* = jultunud, häbematu käitumine, ja *a brass plate* = messingine, valgevasest nimeplaat; *a lead coffin* = seatinast kirst, *leaden limbs* = tinarasked liikmed jne.<sup>21</sup>

Raske on igakord kindlaks teha, kas antud omadussõna on rahvuskeele sõnavarast lõplikult välja langenud või kas ta püsib kuskil üld-sõnavara ääremail erilise stiililise varjundiga. Enamikul juhtumitel tarvitatakse adjektiivi ja substantiivtäiendit nn. stilistiliste sünonüümidenäna, s. t. neid kasutatakse sama sisu edasiandmiseks eri keelestiilides. Peale stiililise kasutamise omapärasuste võivad välja kujuneda ka erinevad tähendusvarjundid. Seega on võimalik rääkida mõnedest adjektiividest ja tähenduselt lähedastest atribuudi funktsioonis tarvitatavatest substantiividest kui ideograafilistest sünonüümideist.

Õeldud võib illustreerida näidete varal, mis on võetud ladina-prantsuse päritoluga adjektiivide ja nende vastavate atribuutivsete substantiivide alalt. Teatavasti on inglise keel oma eriliste arenemistingimuste tõttu laenanud suurel arvul sõnu ladina ja prantsuse keelest. Eriti rohkesti tuli romaani päritoluga sõnu inglise keelde

<sup>20</sup> Vt. allpool lk. 219.

<sup>21</sup> Vrd. Ph. Aronstein, op. cit., lk. 36.

13.—14. saj. prantsuse keelega ristumise protsessi käigus ja jälle vahetult ladina keelest renessansi ajal Inglismaal 15. saj. lõpul ning 16. saj. algul. Enamik romaani laene assimileeriti täielikult, mitmed neist muutusid igapäevasteks sõnadeks ja läksid sõnavara põhifondi. Sellekohased uurimused näitavad, et tänapäeva inglise sõnavaras on umbes 50% romaani päritoluga sõnu.<sup>22</sup> On teada, et kuigi paljudel juhtumitel romaani (eriti prantsuse keelest tulnud) sõna tõrjus aja jooksul välja samatähendusliku germaani sõna, jäid sagedasti romaani ja germaani päritoluga sõnad inglise keele sõnavaras püsima kõrvuti sünonüümidena, nn. dublettidena. Sealjuures toimus sünonüümide vahel stilistiline või semantiline spetsialiseerumine. Enamikul juhtumitel kasutatakse germaani sõna lihtsate igapäevaste konkreetsemate mõistete väljendamiseks. Sünonüümne romaani sõna on aga harilikult abstraktsem ja omane kõrgemale stiilile (vrd. adjektiivide osas näiteks: *hearty* — *cordial*, *fatherly* — *paternal*, *brotherly* — *fraternal*, *deep* — *profound*; *lonely* — *solitary*; *lying* — *mendacious*; *inner* — *interior*; *heavy* — *ponderous* jne.<sup>23</sup> Germaani ja romaani algupäraga sünonüümide olemasolu inglise keeles võimaldab edasi anda peeni tähendusvarjundeid ja on kahtlemata keele rikastumise ning progressi avalduseks sõnavara osas.

Semantilist ning stiililist diferentseerumist võib tähele panna ka substantiivtäiendite ja 15.—16. sajandil vahetult ladina keelest laenatud adjektiivide juures. Näitena võib tuua mitmesuguste ajaliste ja ruumiliste suhetega seotud omaduste ja kvaliteetide väljendamise võimalusi. Vastavad ladina algupäraga omadussõnad on peaaegu eranditult jäänud kitsalt kirjanduslikeks või teaduslikeks sõnadeks, kuna kõnekeeles tarvitatakse neid stiililise eesmärgiga koomilise või peenutseva efekti taotlemisel. Niisuguste adjektiivide hulka kuuluvad aastaaegade ladinakeelsetest nimetustest või ladina omadussõnadest tuletatud *autumnal*, *hibernal*, *vernal* ja *estival*. Nende sõnade kasutamise sfäär on äärmiselt piiratud. *Autumnal*, *hibernal* jne. tarvitatakse tänapäeval mõnikord luulekeeles ja samuti teaduslikus kirjanduses, näit. *vernal equinox* — 'kevadine pööripäev' või arstiteaduslik *estival diseases* — 'suvised haigused'. Tavalises proosas on need sõnad aga täiesti ülearused. On huvitav märkida, et Shakespeare ei tarvitanud oma teostes ühtki neist adjektiividest ja kasutas nende asemel järjekindlalt prepositiivseid substantiivtäienditeid, kuigi tema kirjutas ajal, kus klassikaliste keelte mõju inglise kirjakeelele oli tugev.<sup>24</sup> 17. saj. lõpul ja 18. saj. algul, klassitsismi võimutsemise perioodil inglise kirjanduses, võib kohata rohkesti

<sup>22</sup> Vt. В. А. Звегинцев, Понятие внутренних законов развития языка..., Вопросы языкознания в свете трудов И. В. Сталина, М. 1952, lk. 213.

<sup>23</sup> Vt. E. Partridge, The World of Words, London 1938, lk. 54; К. Бруннер, История английского языка (перевод с немецкого), т. I, М. 1955, lk. 154.

<sup>24</sup> Vt. O. Jespersen, Growth and Structure..., lk. 132.

omadussõnu-epiteete nagu *nocturnal, matutinal, sylvan, palustral, lacustrine, meridian, crepuscular, vesperine* jt., kuid juba 18. saj. teise veerandi kirjanike ning luuletajate keeles võib märgata loobumist niisugustest latinismidest.<sup>25</sup> Tulevad üldiselt tarvitusele vastavad substantiivid prepositiivsete täiendite funktsioonis. Tänapäeva kirjanikest ei tihkaks keegi tavalises kontekstis kasutada näiteks *matutinal dew* või *vesperine bells*, vaid ta kirjutaks lihtsalt *morning dew* või *evening bells*. Inglise keeles on normaalne rääkida Loode-Inglismaal asuvast looduslikult kaunist järvederohest alast kui *Lake District* ja 18.—19. saj. reaktsioonilise romantismi esindajaid inglise luules (Coleridge, Southey, Wordsworth) nimetatakse „järve-poeetideks”, „the Lake poets”. Nimetada neid „*lacustrine poets*” oleks stiililt koomiline või halvustav.

Tänapäeva keeles püsivad adjektiivid nagu *lacustrine, vesperine, matutinal* jne. peamiselt teaduslikus kirjanduses. Kuid isegi seal võib viimasel ajal tähele panna kalduvust kasutada ikka sagedamini atributiivseid substantiive. Nii on arheoloogias ja paleoetnograafias viimaseil aastakümneil vorm *lake dwelling* tarvitavam kui *lacustrine dwelling*; vrd. samuti geoloogias *ice age* ja *glacial period* jne. Inglise keeleteaduslikus kirjanduses võib romaani päritoluga adjektiivi *linguistic* kõrval sageli kohata atributiivses funktsioonis samuti romaani algupäraga substantiivi *language*, näiteks ühendes *language study, language problems* jne.<sup>26</sup>

Nimetatud tendents on alguse saanud tõenäoliselt populaarteaduslikes tekstides ning ettekannetes. See asjaolu tõendab veelkordselt, et substantiivide atributiivne tarvitamine on arenev elujõuline nähtus rahvakeeles, mis pidevalt levib ja leiab arvestamist ka kirja-keeles.

Tähtsaks näitajaks atributiivsete substantiivide tõenäolise edaspidise leviku kohta on see, et neid sisaldavad sõnaühendid on eriti tavalised inglise keele ameerika variandi mitmesugustes stiilides.

Inglise keele ameerika variant on viimase kahe-kolme aastakümne jooksul tublisti mõjutanud briti keeletarvitust sõnavara ja fraseoloogia alal. Keele grammatilise struktuuri suhteliselt suure stabiilsuse tõttu on ameerika ja briti variandi lahkumineku grammatikas ebaolulised. Vähesed olemasolevad grammatilised erinevused keelepruugis on seletatavad eeskätt sellega, et inglise keele mõlemale variandile iseloomulikud tendentsid on varem kirjakeelde pääsenud ameerika variandis.<sup>27</sup> Briti kõnekeeles ja murretes on

<sup>25</sup> Vrd. Г. И. Клименко, Проблемы литературного языка у английских просветителей, Вестник ЛГУ, № 5, 1952, lk. 42 jj.

<sup>26</sup> Vrd. О. С. А х м а н о в а, К вопросу об отличии сложных слов от фразеологических единиц, Труды Ин-та Языкознания АН СССР, т. IV, 1954, viide nr. 7, lk. 55.

<sup>27</sup> Näiteks *shall, will* vahetegemise kadumine lihttuleviku moodustamisel, homonüümsed adjektiivid ja adverbid, nn. *split infinitive*, kõikumised isikuliste asesõnade tarvitamise alal jne.

samad tendentsid sageli olemas, kuid kirjakeele pruugi suurema konservatiivsuse tõttu ei ole need konstruktsioonid ega vormid veel üldist tunnustust leidnud. Prepositiivsete substantiivtäiendite tarvitamisel on briti kirjakeeles praegu veel märgata mõnevõrra suuremat tagasihoidlikkust kui ameerika variandis. Selline hoiak pärineb 18. sajandist ja 19. sajandi algusest, mil inglise keelt normeeriti rangelt ja igasugustesse uuendustesse ja kõnekeelele omastesse tendentsidesse suhtuti taunivalt. Tänapäeval on juba võimalik näha, et seni püsinud teatav umbusaldus substantiivtäiendite vastu teaduslikus stiilis ja üldse nn. kõrgemas stiilis on hakanud haihtuma ka inglise keele briti variandis.

\*

Kõneldes adjektiivide ja prepositiivsete substantiivtäiendite vastastikustest suhetest inglise keeles ei saa nimetamata jätta juhtumeid, kus substantiivtäiendi ja samatüvelise lihtadjektiivi tähendus on tunduvalt diferentseerunud. Inglise keele õpetamise seisukohalt on tähtis märkida, et sufiksi *-y* abil materjali- ja aine-nimetustest moodustatud omadussõnad on oma enamikus metafoorilist laadi. *Glassy, stony, silky, leathery, icy* ei tähenda vastavalt 'tehtud klaasist, kivist, siidist' jne., vaid 'antud materjali taoline, mõnes suhtes sellega sarnane'. Kui me tahame ütelda, et antud asi on tehtud, valmistatud mingist materjalist, siis kasutame tavaliselt substantiivtäiendit. Võrreldagu näiteks *glass pane* 'klaasist (akna)ruut' ja *glassy eyes* 'klaasjad silmad'; *stone wall* ja *stony look* 'kivistunud pilk (või ilme)' jne. Sellest üldisest reeglist on olemas erandeid, näit. *grassy*, mis võib tähendada nii 'rohuga kaetud' kui ka 'värviilt rohusarnane, rohekas-pruun, травянистый'. Samuti *sandy* 1) 'liivane, liivaga kaetud', 2) 'liivakarva, punakaskollane, рыжеватый' (eriti ühendis: *sandy hair*).<sup>28</sup>

Tähenduse spetsialiseerumist võib näha ka mõnede *ic-, ical-* lõpuliste adjektiivide ja samatüveliste substantiivtäiendite vahel. Nii on semantiliselt diferentseerunud näiteks *history* (*history teacher* 'ajaloo õpetaja', vrd. liitsõna *history book* 'ajalooõpik') ja *historic* (*historic book* 'oma tähenduselt ajalooline raamat').

Kaugele oma esialgsest tähendusest on arenenud adjektiiv *familiar*. *Familiar*, millel on etümoloogiliselt sama tüvi kui sõnal *family* 'perekond' (< lad. k. *familia*), ei tähenda uus-inglise keeles 'perekondlik, perekonnale omane', vaid 'tuttavlik, hästi tuttav millegagi, hästi tuntud, kodune, pealetükkivalt sõbralik' (vrd. eesti keeles *familiarne*). Adjektiiv tähendusega 'perekondlik', vene keele *семейный*, puudub inglise keeles ja tema aset täidab substantiiv '*family*', mida

<sup>28</sup> Vrd. E. M. Хаскина, Продуктивные способы словообразования в современном английском языке, «Иностранные языки в школе», № 6, 1953, lk. 27.

tarvitatakse prepositiivse täiendina, näiteks *family affairs*, *family reasons*, *family questions* jne.<sup>29</sup>

Inglise keeles võib tähele panna teatud kalduvust eristada prepositiivsete täienditena tarvitataivate geograafiliste pärisnimede poolt edasiantavaid tähendusi vastavaist pärisnimedest tuletatud omadussõnade tähendustest (kui niisuguseid tuletisi on olemas).<sup>30</sup> Üldreeglina väljendab niisugusel juhtumil substantiivtäiend ruumilist suhet, päritolu või asukohta, vastav adjektiiv aga omadust. Tegelikus keeletarvituses on selles küsimuses tublisti ebajärjekindlust. Näib samuti, et geograafilisi pärisnimesid on hakatud senisest mõnevõrra sagedamini kasutama prepositiivsete täienditena iga-suguste täiendusvarjunditega, näiteks *China travelogue*, *Korea problem*, *England visit*, *Virginia ham* jne.

Isikunimedest tuletatakse uus-inglise keeles adjektiive mitme suufiksi abil. Stiililt neutraalseid tuletisi saadakse liidetega *-ean* (*-ian*) ja *-ic*, näiteks *Shakespearian theatre*, *Rooseveltian policy*. Nende suufiksitega tuletiste asemel tarvitatakse sageli vastavat nime prepositiivse täiendina (*Shakespeare theatre*, *Roosevelt policy*). Halvustava tähendusvarjundiga adjektiive moodustatakse suufiksitega *-ese*, *-esque*, *-ite*; näiteks *Johnsonese* (18. saj. inglise leksikograafie ja kirjanikule Samuel Johnsonile omane või ta suuresõnalise stiili sarnane), *Macaulayesque sentences* (stiililt raskepärased, ülespuhutud keeles laused), *Marrite views on language* jne. Niisuguste tuletiste asemel tarvitatakse vastavaid isikunimesid väga harva prepositiivsete täienditena.

\*

Oleme vaadelnud üksikuid küsimusi väga mitmekesise probleemistiku alalt, mis on seotud substantiivide tarvitamisega prepositiivsete täienditena inglise keeles. Mitmed küsimused, nagu nägime, vajavad üksikasjalisemat uurimist. Esitatud piiratud materjalistki järeldub, et niisuguste täiendite tarvitamine levib pidevalt. Prepositiivsete substantiivtäiendite kasutamine on täiesti seaduspärane nähtus, sest ta on igati kooskõlas keele arenemise tendentsidega.

Sellest tõigast tuleneb tähtis järeldus inglise keele õpetamisel: substantiivtäiendeid tuleb tarvitada rohkesti nii kõnekeeles kui ka

<sup>29</sup> Siinkohal olgu viidatud sõnapaaridele nagu *ration* — *rational*, *provision* — *provisional*, *cost* — *costal* jne., kus *al*-lõpuline adjektiiv on vastavast substantiivist etümoloogiliselt väga kauge või puhtjuhuslikult sarnane, tähenduselt aga hoopis erinev.

<sup>30</sup> Enamikust ingliskeelsetest geograafilistest nimedest (välja arvatud maade ja riikide nimed) ei tuletata omadussõnu. Real juhtumeil on tarvitusel eri tüvest, sageli ladina keelest saadud adjektiiv, millel võib olla eriline stilistiline varjund või muidu kitsenenud kasutamissfäär, näiteks *Oxford* — *Oxonian*, *Cambridge* — *Cantabrigian* (neid adjektiive tarvitatakse ainult siis, kui on juttu vastavaist ülikoolidest või nende üliõpilastest), *Shropshire* (*Shrewsbury*) — *Salopian*, *Devonshire* — *Devonian* (viimane ainult geoloogilises mõttes) jne.

kirjas. Igaüks, kellel on kogemusi inglise keele õpetamisel võõrkeelena, on kahtlemata märganud, et nii õpilased kui ka üliõpilased hoiduvad kasutamast tänapäeva inglise keelele nii iseloomulikke prepositiivseid substantiivtäiendeid. Inglise keelt õppija ütleb tõenäoliselt *a hat of straw*, mitte aga *a straw hat*, *a concert on Sunday*, mitte aga *a Sunday concert* jne. Eriti raske on viia vene emakeelega õppijaid selleni, et nad tarvitaksid vaadeldavat tüüpi täiendeid. Põhjuseks on siin arvatavasti, et paljudel vene keele adjektiividel puuduvad vasted inglise keeles ja nende tõlkimiseks tarvitavad venelased harilikult prepositsionaaltäiendeid, sest venelastele tundub võõrana kasutada substantiive vene keele adjektiividele omases funktsioonis. Kuid ka eesti rahvusest õpilased sageli nagu ei julgeks tarvitada niisuguseid täiendeid, kuigi eesti keelele omane nimisõnade nominatiivne liitumine peaks seda hõlbustama.

## К ВОПРОСУ ОБ АТРИБУТИВНОМ УПОТРЕБЛЕНИИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ И ЕГО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ С КАТЕГОРИЕЙ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

О. Мутт

Кафедра иностранных языков

### Резюме

В течении продолжительного времени в области англистики вопрос о сущности образований *stone wall, morning walk, winter weather, London fog* остается предметом серьезных споров. Первые компоненты в таких соединениях определяются различно, то как прилагательные или как существительные в функции определений, то как основы существительных в составе сложных слов.

Нам кажется, что главной причиной путаницы и споров в данной области является недифференцированный подход к ряду тесно соединенных и взаимно связанных явлений. На основании специального исследования, в котором мы прослеживаем историческое развитие употребления таких образований<sup>1</sup>, мы считаем, что *stone wall, morning walk* и т. д. свободные словосочетания, первые компоненты которых — существительные в общем падеже, употребляемые в функции препозитивных определений. Такие субстантивные определения могут выражать самые разнообразные атрибутивные отношения (исторически более ранними группами являются те, в которых препозитивное существительное выражает отношение между предметом и материалом, из которого сделан предмет, или часть предмета, различные временные и пространственные отношения).

Мы возражаем против взгляда доц. О. С. Ахмановой, согласно которому существительное в современном языке не может выступать в функции определения иначе, как в форме притяжательного падежа или как предложное определение. Нам кажется, что, учи-

---

<sup>1</sup> "A Contribution to the Historical Study of the Attributive Use of Substantives in English", (канд. дисс.), Tartu, 1955. Рукопись диссертации хранится на Кафедре иностранных языков Тартуского Государственного Университета.

тивная специфику структуры английского языка, есть основание говорить о возможности употребления существительного в общем падеже в функции препозитивного определения. Для современного языка вообще характерно возрастающее употребление слов, принадлежащих к разным частям речи, словосочетаний, сокращений и даже целых предложений в роли препозитивных определений. В то же время мы не отрицаем, с одной стороны, возможности адъективизации отдельных атрибутивно употребляемых существительных (*chief, dainty, game, moot, proof* и т. д.), а с другой — возможности превращения соответствующих соединений в сложные слова (*railway station, rose garden* и т. д.).

В данной статье рассматривается также вопрос о влиянии возрастающего употребления препозитивных субстантивных определений на словарный состав (с точки зрения относительного числа прилагательных) и на систему словообразовательных средств языка (уменьшение продуктивности морфологических средств образования новых прилагательных).

Атрибутивное употребление существительных оказало влияние на лексику языка и в том смысле, что оно часто вызывало семантические сдвиги в значениях прилагательных. В статье рассматриваются случаи, где 1) атрибутивное существительное вытеснило ранее применявшиеся прилагательные (ряд прилагательных с суффиксами *-ish, -en*); 2) атрибутивное существительное и соответствующее прилагательное употребляются как идеографические или стилистические синонимы (*morning — matutinal, winter — hibernal* и т. д.); 3) между атрибутивным существительным и соответствующим прилагательным произошла значительная семантическая дифференциация (*stone — stony, family — familiar* и т. д.).

В конце статьи делаются некоторые выводы относительно важности атрибутивного употребления существительных в практическом преподавании языка. Отмечается, что изучающие английский язык не всегда понимают роль этой возможности выражения атрибутивных отношений.